

Torna, sense censura, l'epopeia del tinent republicà Ferran Planes

EL FORT HATRY, caserna militar de la ciutat alsaciana de Belfort, on Ferran Planes va estar, empresonat pels alemanys, a final de l'any 40.

El tinent d'artilleria republicà Ferran Planes (Bagà, Berguedà, 1914 - Barcelona, 1984) va fugir del país amb la dona, Elisabet Vilar, acabada la guerra civil, "per por i per vergonya", van llegir els lectors de la primera edició del seu relat autobiogràfic, *El desgavell*, publicat per l'editorial Selecta l'any 1969.

Ara que el Club Editor ha reeditat el llibre a la col·lecció "La cara fosca de les lletres" i hi ha recuperat els fragments censurats, descobrim que va fugir per una tercera causa, "per fàstic".

També hi podem llegir, per primer cop, que quan va fer nit a la Tarragona franquista, de tornada del front, i li cridà l'atenció un espetec de trets llunyà, la cambrera de la pensió li va dir que ara ho feien de nit, prop del cementiri, i "amb metralladores" perquè "en passes més via i, quan es fa clar, ja no en queda ni rastre".

Al seu relat, aleshores, el tinent es preguntava, irònic, tot recordant allò que havia pensat en aquells moments, com era possible que hi hagués tanta

El Club Editor ha reeditat, amb la restitució dels nombrosos fragments censurats el 1969, 'El desgavell', del tinent republicà Ferran Planes, relat autobiogràfic sobre la República, la guerra civil i l'exili a la França nazi.

gent tacada de sang, perquè les autoritats franquistes van dir que si no era així no havies de tenir por de res.

La censura no volia que aquell 1969 la gent recordés, o descobrís, que els franquistes afusellaven sense pietat i

d'una manera ben generosa. Però tampoc no volia que es recordés la part còmica, diguem-ne felliniana, del règim.

Mentre Ferran Planes esperava a Barcelona que la dona arribés del poble, un dia va pujar a un taxi poc abans de la mitjanit per a tornar a la casa del parents on vivia, al Poble Sec, i Rambla amunt, quan pels altaveus del Cafè Moka la ràdio començava a posar el "Cara al sol" –després dels obligats "Arriba Espana!" i "Viva Franco!"–, el taxi s'atura i els vianants també. Allò que Planes explica tot seguit és el fragment suprimit: "El taxista i jo baixarem del taxi. Ens vam posar entercs. Aixecàrem el braç i estirarem la mà."

L'editora, Maria Bohigas, reproduceix a la introducció l'informe de la censura que especifica les nombroses pàgines –cap al final, 23, gairebé senceres– on l'editor havia de buscar les guixades del llapis vermell, i actuar en conseqüència: "Només així se'n podria autoritzar la publicació", traduïm.

La reedició no permet solament de llegir íntegra l'apassionant epopeia del tinent republicà, sinó rescatar-la de l'oblit i acostar-la a les noves generacions.

Publicat en ple estat d'excepció el març del 1969, es va exhaurir en poques setmanes i és dels llibres del fons de l'editorial Selecta més rars de trobar a les biblioteques i a les llibreries de vell.

Els qui van tenir ocasió de llegir-lo –com ara Montserrat Roig, que l'esmenta diverses vegades al llibre *Els catalans als camps nazis*–, de segur que l'han considerat una de les cròniques viscudes més afinades, apassionants i valuoses de l'exili català i la guerra civil, i també una mostra d'allò que podia pensar un ciutadà antifeixista dels fets que va presenciar, ja d'ençà de la proclamació de la República.

Quan esclata la guerra, Ferran Planes era un estudiant de filosofia i lletres a la Universitat Autònoma de Barcelona,

Febrer del 1940. Josep Arnal, Ferran Planes, Pere Vives i Joaquim Amat-Piniella, integrants d'una Companyia de Treballadors Estrangers, al Loira. A la dreta, Vives, Amat-Piniella, Planes i Arnal.

que ja fa sis anys que escriu articles de política i algun assaig crític a la premsa catalana.

Si Montserrat Roig l'esmenta al seu estudi exemplar és perquè Ferran Planes va ser company d'exili d'alguns dels internats als camps nazis més coneguts, com ara Pere Vives, "el nostre filòsof", diu Planes, mort assassinat a Mauthausen amb una injecció de benzina al cor el 20 d'octubre del 1941, o bé Joaquim Amat Piniella, l'autor de *K. L. Reich*.

Vives, Amat i Planes, conjuntament amb el ninotaire Josep Arnal i un republicà anomenat Hernández que entrà a la resistència francesa, van anar sempre de tronc.

Primer al camp de refugiats de Sant Cebrià. En esclatar la guerra mundial, com a membres d'una Companyia de Treballadors Estrangers de suport a l'exèrcit francès. I, finalment, com a presoners dels alemanys, fins que Planes i Hernández van poder fugir de la ciutat de Mülhausen, llavors alemanya –ara Mulhouse, a França– i, no pas sense moltes dificultats, arribar a la França no ocupada pels alemanys, després d'uns intents frustrats d'entrar a Suïssa.

A França sempre eren reconduïts a la frontera, però amb molta amabilitat, això sí, i un cop satisfets, ni que fos per un dia, la fam, la son i el cansament que portaven al damunt.

Ferran Planes i la dona, que durant una temporada havia tornat a Catalunya, acabaren l'exili fent de pagesos en un mas de l'Alta Cerdanya (a Catalunya

Nord), fins que el 14 de juliol del 1943, caminant de nit i d'amagat, com ja havia fet tan sovint, sense documentació i sense diners, va passar la frontera i el va donar per acabat.

El Fort Hatry. La primavera de l'any 1940, quan tots els integrants de la Companyia de Treballadors Estrangers van arribar a l'imponent Fort Hatry de Belfort –a l'Alsàcia que llavors era alemanya–, van pensar que seria la presó definitiva, de la qual a més fóra del tot impossible de fugir.

La caserna fortificada era plena d'anglesos, francesos, polonesos, espanyols, africans i jueus. Aquests darrers, marcats amb el braçalet groc, havien d'escombrar i netejar els defecadors col·lectius, "àdhuc els feien netejar el pavelló i la merda dels senegalesos", escriu Planes.

Comparat amb uns altres llocs on fins llavors havien hagut de viure amuntegats i passar fam, al Fort Hatry van poder dormir en lliteres i, a més, Ferran Planes hi va ver negoci.

Va tenir la idea lluminosa d'explotar comercialment els dibuixos de l'Arnal, bàsicament pornogràfics, a l'estil *Papitu*, però també caricatures. L'èxit fou estrepitos. Tenia tot allò que volia i no

feia sinó llegir –tenien accés a la biblioteca de la caserna–, xerrar i jeure.

Els alemanys, a més, van deixar-hi muntar una sala d'espectacles. Un dia van haver de participar en una representació artística en honor de l'oficialitat alemanya.

El mestre de ball es deia Messeguer –ja gran, mort després a Mauthausen–, que havia estat el mestre de ball de les noies del Teatre Còmic de Barcelona.

Però, com ja havia fet Pere Vives, sense èxit, Ferran Planes volia fugir. S'enyorava i volia tornar amb la dona.

La fuga. Una nit la colla dels cinc van fer junta general. Hernández i ell van decidir de provar sort, i els altres tres van creure que era una temeritat.

Fugar-se de la caserna no era gens fàcil, perquè era encerclada de filferrades, gossos, focus mòbils i uns pregons fossars.

Per això, els dos valents van decidir d'allistar-se a un grup que treballava fora del castell. Aquesta va ser la solució.

Els traslladaren als afores de Mülhausen, en un antic convent, i des d'allí van preparar el pla de fuga, a través de les calderes de la calefacció, on Hernández treballava: era l'encarregat de ficar-hi el carbó.

Ferran Planes recorda a 'El desgavell' els amics internats a Mauthausen, com Pere Vives, que hi morí, i Amat-Piniella

EL TEMPS

RAMON PS

Ferran Planes, de jove, amb espadenyes i gorra, abans de la guerra i l'exili, a la Cerdanya. Al costat, quan ja s'ha reincorporat al país, després de l'exili. A sota, la històrica foto que Pilar Aymerich va fer l'any 1972 a Ferran Planes, Joan Pagès i Joaquim Amat-Piniella, i que il·lustra el llibre *Els catalans als camps nazis*, de Montserrat Roig, publicat per Edicions 62 el 1977 i reeditat diverses vegades.

PILAR AYMERICH

Encara anaven vestits amb els uniformes de soldats de la Primera Guerra Mundial que els havia facilitat l'exèrcit francès.

Quan ja feia mitja hora que corrien, van fer el canvi de vestit i els uniformes van ser llençats a un rierol. Potser, diu Planes, algú els va trobar i els portà al Museu de la Guerra de París.

"S'ho mereixien: havien fet dues campanyes", comenta.

Va ser més difícil de moure's per la França ocupada, sense papers, que no per Alemanya, perquè, com tot estat envaït, la França ocupada era més vigilada que no Alemanya mateix.

Però se'n van sortir perquè, just al moment de passar a l'anomenada França lliure, van poder connectar amb la resistència.

Fins al punt que el dia que van travessar el riu que feia de frontera, a l'altre costat els esperaven els gendarmes francesos amb cafè i conyac i els feren un salconduit que els permeté d'arribar a Lió.

A l'estació de Lió van acomiadar-se. Hernández se'n va anar cap a l'Indre, a la regió central, i Planes, cap a Perpinyà.

Hernández es va incorporar al maquis i va ser un brau lluitador de la resistència. "Adéu, Hernández! No sé què ha estat de tu", li diu, sense saber si ho podrà escoltar.

A Perpinyà, Planes, a més de poder refer la seva vida matrimonial, començà una altra aventura, ben imprevista, la que li proposà un català també exiliat, Marcel Bonet, que llogava refugiats per a treballar en una serradora i al bosc.

Bonet és l'únic nom de ficció del relat, recurs que permet al tinent memorialista, amb qui no van lligar gens, de retratar-lo sense embuts, i amb fel.

La bonhomia, i l'humor, amb què Planes construeix o amara tota la seva crònica, inclosa la de la guerra civil, desapareix amb el senyor Bonet. De la guerra, n'ha explicat el cas d'un comisari escardalenc, valencià, anarquista

i visionari que va fer una conferència sobre l'amor lliure i, com que tothom sabia que la dona li feia el salt, alguns per experiència pròpia, l'expectació pel tema va ser gran.

Ara bé, amb relació al cas Bonet, fins i tot li dol que Pompeu Fabra, tan íntegre, de tanta finesa espiritual, acceptés de visitar la propietat que tenia llogada el misteriós personatge, "però en aquella època tots els intel·lectuals catalans les passaven magres i tots els pretextos eren bons per a trobar taules pròdigament parades", escriu.

El desgavell comença amb una escena ben cinematogràfica que té lloc a Delle, ben a prop de la frontera suïssa, la primavera de l'any 1940, el dia que Planes i tota la companyia de treballadors estrangers van ser fets presoners dels alemanys, després d'haver presenciat, sense tenir cap baixa, la retirada i la desfeta de les tropes franceses.

Quan, sarcasme històric, van dir als alemanys que eren espanyols, els soldats es van tornar riallers i amables, i els deien: "Camarades, ¡Franco, Hitler!" I els donaren llesques de pa amb pots de llard. L'educació política de l'exèrcit alemany, segons que es veu, era molt limitada. Això els va evitar de ser apallissats cruelment, com va passar als presoners polonesos.

L'oficial tampoc no entenia com els "amics espanyols" lluitaven contra ells. Van haver de desfer-li el malentès.

Després el relat recula i trobem el protagonista a Guadix, on esperava, plàcidament, l'entrada dels franquistes, amb la guerra ja perduda.

Llavors va descobrir que el seu cap militar era quintacolumnista, que aixecava el braç i estirava la mà més que ningú. I per això no havia mostrat gaire empenta durant la guerra.

Tot seguit el relat ja és el de l'exili, i els capítols finals corresponen al període de la guerra i al de la República.

Aquest és el més castigat per la censura, atès que Planes la reivindica de forma clara: "La República del 1931 fou el primer intent seriós de voler nacionalitzar i vertebrar l'Estat espanyol", diu la primera frase d'un paràgraf eliminat de tot, que acaba així: "Això significa que la incògnita d'Espanya encara està per aclarir."

Lluís Bonada